

Länsstyrelsen
Gävleborg

Kulturmiljöenheten
Martin Åhrén
Tel: 026-17 11 45
martin.ahren@lansstyrelsen.se

BESLUT,
2009-11-04

delgivningskvitto

1 (2)

Dnr 432-11109-04

Holmens skog
Att: Elisabeth Nordqvist
825 21 Iggesund

L 2138

	SWEDISH NATIONAL HERITAGE BOARD RIKSANTIKVARIÄMBETET
Ink	2009 -11- 19
Dnr:

Beslut om byggnadsminnesförklaring av brynsågen vid Österhocklan, Storbyn 10:1, Los socken, Ljusdals kommun

Beslut

Länsstyrelsen förklarar med stöd av 3 kap 1 § kulturminneslagen Los brynsåg, fastigheten Storbyn 10:1, för byggnadsminne. Samtidigt meddelas skyddsbestämmelser enligt 3 kap 2 § KML (bilaga 1).

Bakgrund

Fråga om byggnadsminnesförklaring av Los brynsåg har väckts av Loos hembygdsförening 2004-09-14. Efter fastighetsreglering 2009-04-09 ingår brynsågen numera i fastigheten Storbyn 10:1 som ägs av Holmens skog AB. Förslag till skyddsbestämmelser har remitterats till berörda parter i två omgångar, 2008-12-19 samt 2009-09-08.

Fastighetens ägare har genom Elisabeth Nordqvist skriftligen godkänt förslaget till byggnadsminnesförklaring utan synpunkter 2009-10-21.

Ljusdals kommuns Bygg- Miljö- och Räddningsnämnd har tillstyrkt byggnadsminnesförklaringen utan synpunkter genom yttrande 2009-01-22.

Länsmuseet Gävleborg har tillstyrkt byggnadsminnesförklaringen 2009-01-21 med synpunkten att skyddsområdet bör utökas ett tiotal meter åt norr och nordost för att även innefatta den kanal som leder vatten till och från sågen. Vattnet är en förutsättning både för driften av sågen och för förståelsen av anläggningen. Länsstyrelsen anser därför att länsmuseets synpunkt ger motiv att utöka skyddsområdet så att det även innefattar de anslutande vattenvägar som leder till och från sågen direkt norr och nordost om anläggningen.

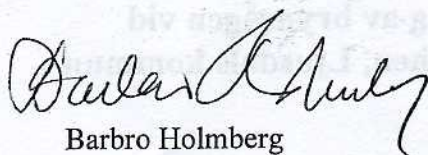
2009-11-20 beslut Sk
Kv. If = BM-reg. Az/yh

Länsstyrelsens motivering

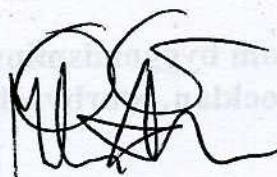
Motiven för byggnadsminnesförklaringen redovisas i bilaga 1.

Hur man överklagar

Detta beslut kan överklagas hos länsrätten. Hur man överklagar framgår av bilaga 2.

Barbro Holmberg
Landshövding

Martin Åhrén
Antikvarie

Bilagor:

- 1 Skyddsföreskrifter och motiv för beslut
- 2 Hur man överklagar

Kopia till:

Ljusdals kommun
Riksantikvarieämbetet
Länsmuseet
Lantmäterimyndigheten i Ljusdals kommun
Loos hembygdsförening, Kalmetervägen 9, 820 50 Los

Länsstyrelsen
Gävleborg

Kulturmiljöenheten

Martin Åhrén

Tel: 026-17 11 45

martin.ahren@lansstyrelsen.se

BILAGA 1

2009-11-04

1 (6)

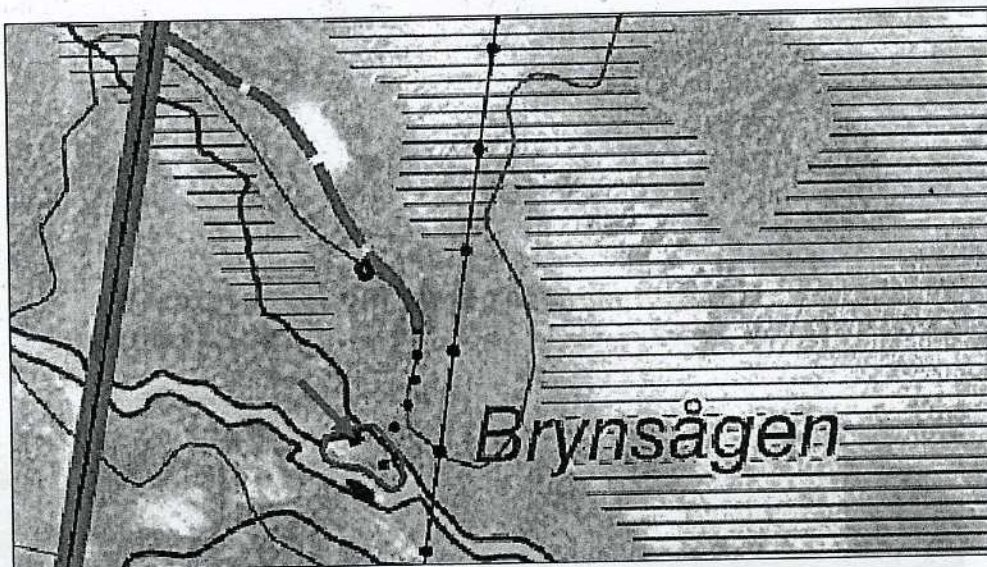
432-11109-04

**Förslag till byggnadsminnesförklaring av brynsågen vid
Österhocklan, Storbyn 10:1, Los socken, Ljusdals kommun**

Brynsågen vid Österhocklan i Los är landets enda fungerande vattendrivna brynsåg. Den byggdes 1940, men innehåller en del äldre utrustning från en tidigare brynsåg på platsen. Foto: Mimmi Göllas.

SKYDDSBESTÄMMELSER

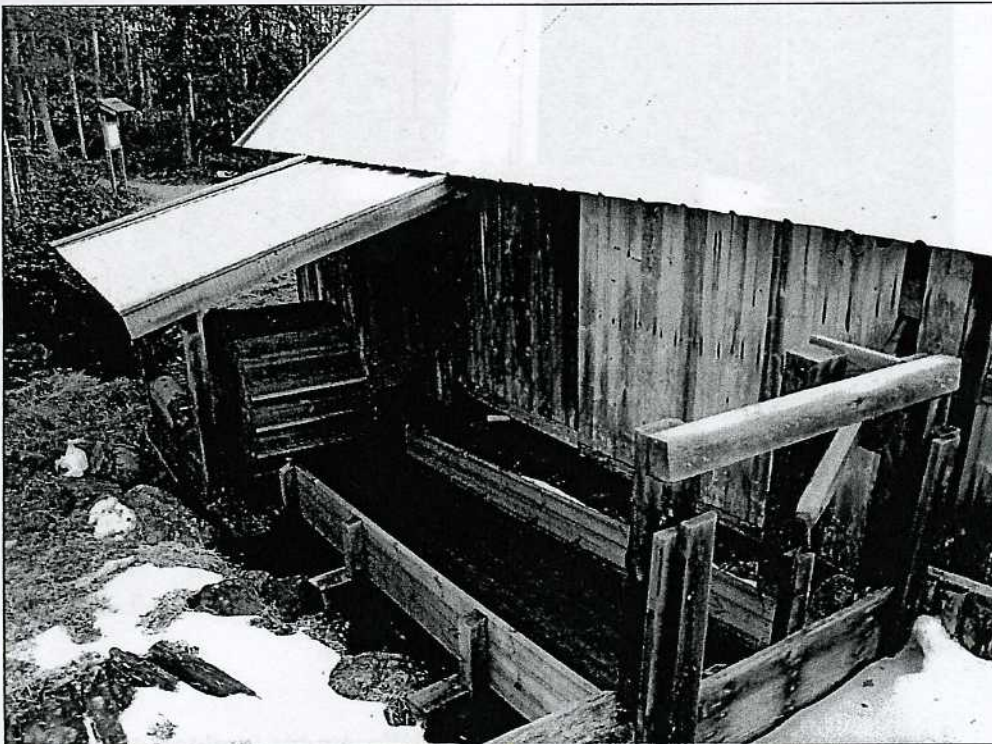

Byggnadsminnesförklaringen avser den del av fastigheten Storbyn 10:1 som markerats med rött på kartan. Området avgränsas naturligt av ån i söder men omfattar även de anslutande vattenvägar som leder till och från sågen i norr. Skyddsföreskrifterna gäller såghuset som markerats med en röd pil.

Såghuset har en enkel och funktionell utformning som är typisk för sin tid. Foto: Mimmi Göllas.

1. Byggnaden får inte rivas, flyttas, byggas om eller på annat sätt förändras till sin exteriör.
2. Åtgärder som innebär ingrepp i byggnadens stomme får inte göras.
3. Befintlig fast utrustning får inte tas bort eller på annat sätt förändras.
4. Byggnaden ska underhållas så att den inte förfaller. Vård och underhåll skall ske i samråd med Länsstyrelsen och utföras med sådana material och metoder att det kulturhistoriska värdet inte minskar.
5. Skyddsområdet omfattar del av fastigheten Storbyn 10:1 enligt karta. Inom skyddsområdet får ytterligare byggnader inte uppföras eller andra ändringar göras utan länsstyrelsens tillstånd. Området skall hållas i sådant skick att byggnadsminnets utseende och karaktär inte förvanskas.

*Den senaste större upprustningen skedde 2003, då sågen skadades vid en över-
svämning. Bland annat byttes vattenhjulets axel ut. Foto: Mimmi Göllas.*

Om det är nödvändigt får Länsstyrelsen enligt 3 kap. 14 § kulturminneslagen lämna tillstånd till ändringsåtgärder som strider mot skyddsföreskrifterna.

MOTIVERING

Brynsågen vid Österhocklan är i dag Sveriges enda fungerande vattendrivna brynsåg. Som sådan är den ett viktigt minne från skogsnäringens tidiga epok, då eggvassa handverktyg var en förutsättning för att kunna bedriva ett intensivt skogsbruk. Brynsågen är också ett intressant exempel på hur en lokal naturtillgång kunde nyttjas intensivt av den kringboende befolkningen. Det speglar i sin tur de ekonomiska förutsättningarna i Norrlands inland, där jordbruket var betydligt mindre bärkraftigt än i kustbygder och älvdalar och där binärningar av olika slag oftast var ett livsvillkor även för den jordägande befolkningen.

HISTORIK OCH BESKRIVNING

Sågmaskineriet före upprustning. Foto: Mimmi Göllas.

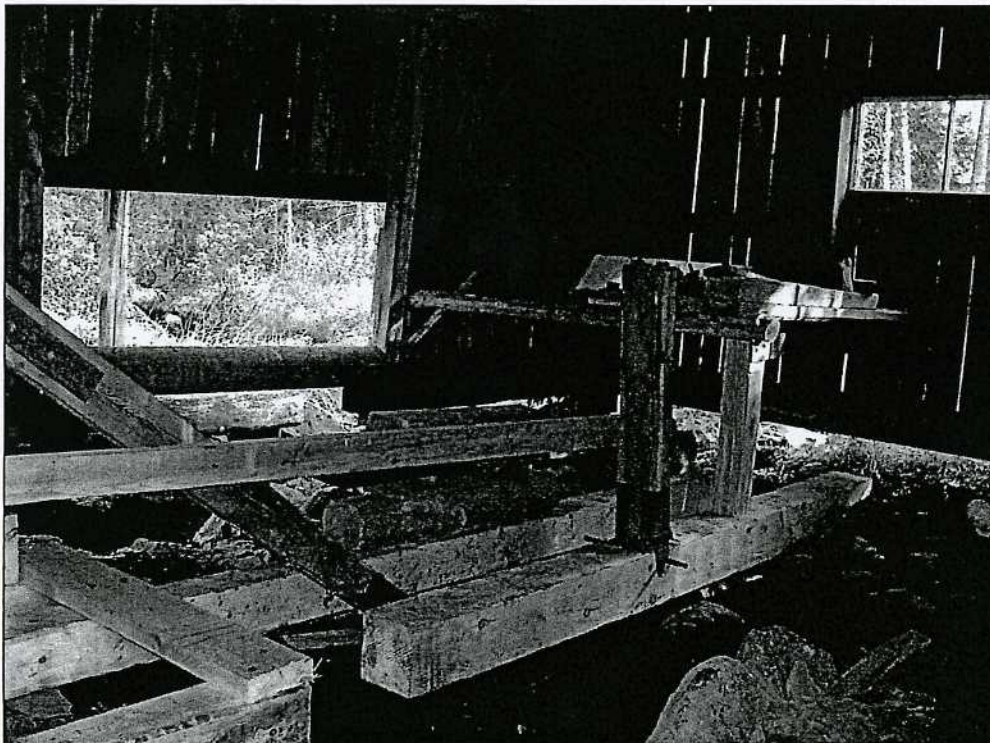
Ända sedan mitten av 1800-talet har lerskiffer brutits i trakten av byn Ryggskog väster om Los. Ryggskogsskiffern är tät och mycket finkornig och har särskilt goda brynegenskaper. Det berättas att det var ett skogsarbetarlag i Ryggskog på 1860-talet som av en slump upptäckte Rygg-

skogsskifferns speciella egenskaper. En av arbetarna skall under en matrast ha tagit upp en stenskarva från marken och provat att stryka den mot yxeggen, vilket blev starten för en lokal industri.

Skifferbrytningen i Ryggskog skedde i flera mindre dagbrott, och från början tillverkades brynen för hand till husbehov på gårdarna i trakten. Handsågningen fortsatte man med under lång tid, även sedan efterfrågan hade ökat och en tillverkning för avsalu satts igång.

På 1880-talet byggde Hans Gustav Borg den första vattendrivna brynsågen vid Österhocklan, ett biflöde till Voxnan. Vattenkraften gav större kapacitet och gjorde den nya sågen till en svår konkurrent för Ryggskogsbönderna. Råmaterialet hämtade Borg från brynstensbrotten i Ryggskog, där han hade avtalat med skogsbolagen om rätten att bryta sten. Det ledde till svåra konflikter med bönderna, som inte accepterade att skogsbolagen upplät brytningsrätter till utomstående konkurrenter och försökte sabotera Borgs verksamhet på olika sätt.

Efter Hans Gustav Borgs död drevs brynsågen vid Österhocklan vidare av sönerna Herman och Karl. Herman sågade och Karl hyvlade för hand.

Hyvelbordet under pågående upprustning. Foto: Hans-Erik Hansson.

Först på 1930-talet började man driva även hyveln med vattenkraft. År 1940 byggde Herman Borg den nuvarande brynsågen och den gamla sågen revs. Såg- och hyvelramar och annat användbart material togs dock

tillvara och flyttades över till det nya såghuset, som är byggt i regelkonstruktion med brädklädda fasader och spåntak. Den maskinella utrustningen bestående av hyvelbord och såg är bevarad.

Under 1900-talet byggdes ytterligare brynsågar, dels vid Karlsmyr – under namnet Åke Borgs brynfabrik – dels vid "Gjerses" nära Karlsfors. I mitten av 1970-talet flyttades Åke Borgs brynfabrik till Rävmyra, med modern maskinell utrustningen. Från och med nu skedde sågningen elektriskt. Det var också Åke Borg som låg bakom att det så kallade Losbrynet i början av 1980-talet blev en populär souvenir, som nu tillverkas av Los Sten & Metall. Brynsågen vid Österhocklan ägs idag av Holmens skog AB men förvaltas av Los hembygdsförening och visas för allmänheten sommartid.

Förutom såghuset ligger en mindre koja inom skyddsområdet. Den har flyttats till platsen på senare tid och omfattas inte av skyddsföreskrifterna. Inom området finns också en kulturlämning i form av en hög kasserade brynämnen och andra stenrester från tillverkningen. Den bör bevaras på grund av sitt samband med sågen och brynstenstillverkningen, men saknar formellt lagskydd eftersom den inte betraktas som en fast fornlämning.

